

Veldparelmoervlinder

Melitaea cinxia

De veldparelmoervlinder is sinds 1995 als standvlinder verdwenen. De soort vloog vooral langs de rivieren en de bindeuinrand. Hij leefde bij droge, structuurrijke vrij schrale graslanden met een mozaïek van lagere en hogere vegetaties en vloog in één generatie tussen half mei en half juni. De rups is zwart met dwarsrijtjes van lichte stipjes en een roodbruine kop.

▶ Vliegplaats van de enige Nederlandse populatie op de Sint-Pietersberg (Li).
The habitat of the only Dutch population at the Sint-Pietersberg (prov. of Limburg).

Levenscyclus en gedrag

De waardplant van de veldparelmoervlinder is in onze streken hoofdzakelijk smalle weegbree, soms ook andere weegbree-soorten. De waardplant moet in een hoge dichtheid - minstens tien planten per vierkante meter - aanwezig zijn. Na de paring zoekt het vrouwtje als afzetplaats voor de eitjes planten die groeien in een open en korte vegetatie, op de warmste plekken nabij kaal zand of juist in de lufte van hogere planten. De eerste keer zet ze meestal 100 tot 200 eitjes af, een eventuele tweede groep is kleiner en bestaat uit ongeveer 50 tot 100 eitjes. Het groepje eitjes wordt afgezet op de onderzijde van een liggend blad van een kleine waardplant. De rupsen leven in groepen van tientallen exemplaren in spinselnesten op de waardplant. Op warme zomerdagen kunnen ze zonnend op de plant worden gezien. In de nazomer verandert de kleur van de rupsen van lichtbruin

naar zwart, waardoor zij sneller opwarmen. Al in de nazomer gaan de rupsen in winterrust. Hiervoor spinnen ze op korte afstand van het nest een nieuw, dicht nest in een hogere, overstaande vegetatie. Na de overwintering spinnen de rupsen in maart opnieuw een nest maar ze leven dan in kleinere groepjes. Rupsen eten bij voorkeur jonge planten en zonnen op afgestorven bladeren en stengels. Hun warmtebehoefte is groot; de soort bereikt hier de noordwestgrens van zijn areaal. Eind april verspreiden de rupsen zich, leven verder solitair en verpoppen zich in een dichte vegetatie.

(PORTER 1982, THOMAS & SIMCOX 1982, THOMAS & LEWINGTON 1991, BINK 1992, KUUSSAARI 1998, WALLIS DE VRIES 1998).

Half mei verschijnen de eerste vlinders. De dichtheid op de vliegplaatsen is gemiddeld, circa 16 individuen per ha. Veldparelmoervlinders zijn bijna alleen actief bij zonneschijn en vliegen vooral op plaatsen met veel nectarrijke kruiden, veelal composieten zoals knoopkruid, margriet, muizenoor-tje en biggenkruid. Mannetjes patrouilleren om de vrouwtjes te vinden en onderzoeken tijdens hun vlucht alle oranjegele objecten. Als het tot een paring komt, blijft het vrouwtje soms doorvliegen, terwijl ze het mannetje achter zich aansleept. (THOMAS & LEWINGTON 1991, BINK 1992, KUUSSAARI 1998, WALLIS DE VRIES 1998).

Vliegtijd en overwintering

De veldparelmoervlinder vliegt in één generatie tussen 16 mei en 15 juni. In Zuid-Europa vliegt vaak nog een tweede generatie, maar noordelijker worden vlinders zeer zelden laat in het jaar gezien. De uiterste vliegdata zijn 17 april en 19 augustus. De soort overwintert als halfvolgroeide rups.

Leefgebied

De veldparelmoervlinder leeft in kruidenrijke, droge en schrale graslanden met een open, korte, vrij rommelige mozaïekstructuur. Lage vegetaties met een hoge dichtheid aan smalle weegbree worden afgewisseld met hogere overstaande vegetaties waarin de rupsen kunnen overwinteren en zich verpoppen. Daarnaast is er wat kale grond aanwezig en groeien er vaak op korte afstand bloemrijke ruigten met geschikte nectarplanten. Meestal is er enige beschutting in de vorm van verspreid staande struiken, struweel of een bosrand. In zo'n vrij dynamische omgeving ontstaan er geregeld nieuwe plaatsen die kunnen worden gekoloniseerd indien de vegetatie van oudere vliegplaatsen dichtgroeit. Een levensvatbare populatie omvat zo'n tien tot vijftien geschikte plaatsen van zo'n 0,1 hectare elk, niet verder dan vijfhonderd meter van elkaar gelegen. (HANSKI ET AL. 1995, 1996, WALLIS DE VRIES 2001B).

Mobiliteit, verspreiding en trend

De veldparelmoervlinder is een mobiele vlinder die enkele kilometers kan zwerven. In een Fins onderzoek is een afgelegde afstand van ruim drie kilometer waargenomen. Van Dyck en Maes (1995) melden zelfs een waarneming van een vlinder op tien kilometer afstand van een bestaande populatie. (HANSKI ET AL. 1994, 1995).

De veldparelmoervlinder komt voor van Zuid-Engeland en Portugal tot Oost-Azië en van Zuid-Scandinavie tot Noord-Afrika. Voor Nederland noemde De Graaf (1858) hem onder andere 'menigvuldig in mei bij Noordwijk, Sas-

DEZE SOORT IS GESPONSORD DOOR:
Michiel Wallis de Vries en Jose Kok,
Renkum.

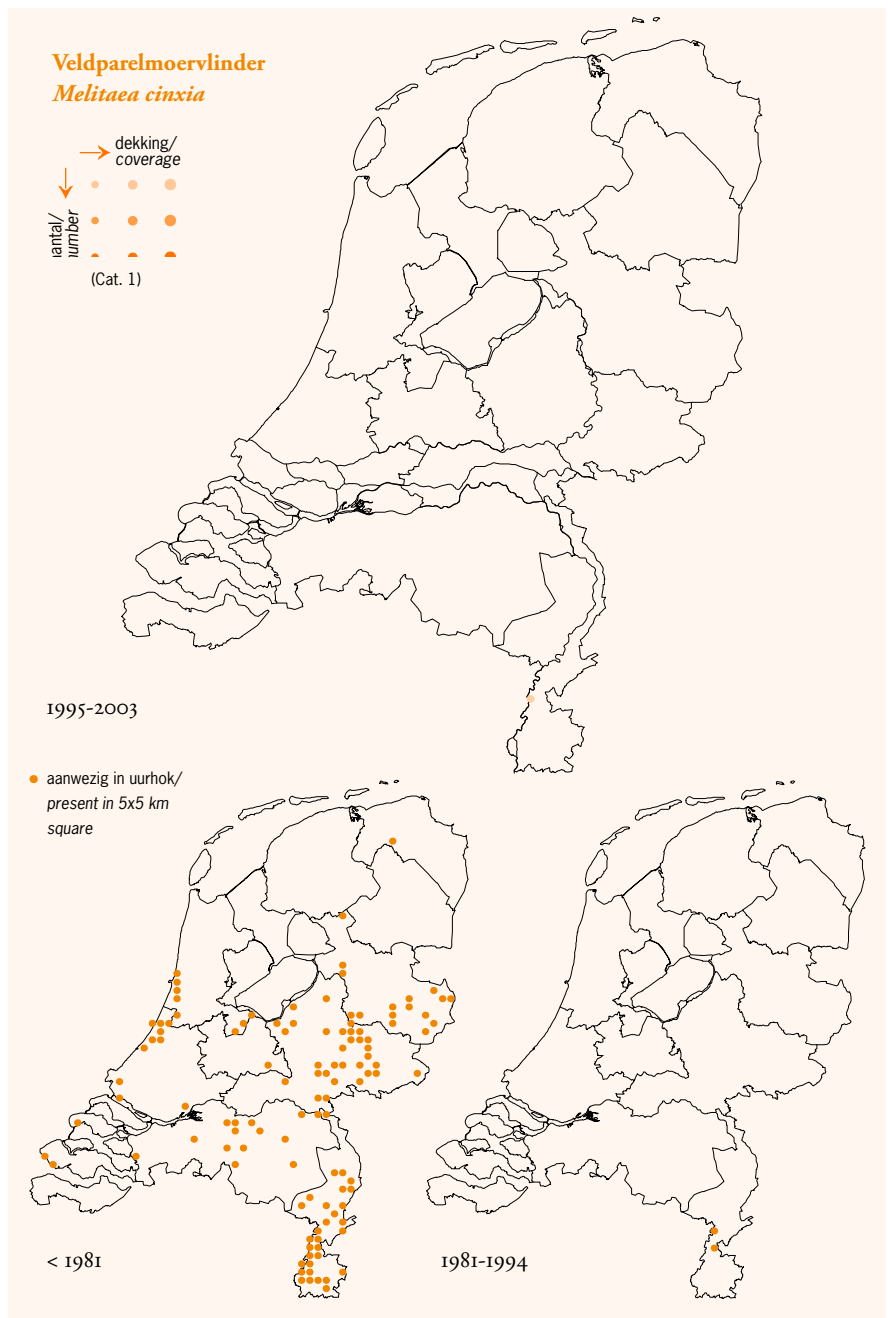
senheim en Wassenaar'. Maar aan het begin van de twintigste eeuw was de veldparelmoervlinder vermoedelijk al vrij zeldzaam. Toch werd hij gevonden langs de Maas, de IJssel en in de duinen tussen Den Haag en Velsen. Ook waren populaties aanwezig in Noord-Brabant, het oostelijke deel van de Veluwe, de Achterhoek en Twente. Ter Haar (1928) noemt de soort '.. niet gewoon, vermeld uit Holland, langs de duinkant soms niet zeldzaam, .. en in bijna alle provincies gevangen; waar zij voorkomt in den regel talrijk'. Na 1920 gaat hij snel achteruit. Tussen 1930 en 1965 is de veldparelmoervlinder verdwenen uit de duinen; in het IJsseldal en Twente resteerden nog enkele populaties. Vanaf halverwege de jaren zestig liep het aantal populaties verder terug en sinds het begin van de jaren zeventig was de verspreiding beperkt tot het Limburgse Maasdal. In de jaren tachtig vloog hij nog op slechts een of twee locaties op een dijk langs het Julianakanaal. De laatste waarneming uit die omgeving is uit 1995 nabij Obbicht, daarna is de soort als standvlinder verdwenen. Wel worden er zo nu en dan nog zwervers gezien, zoals in 2000 aan de Belgische zijde van de grens bij Stramproy. Op het Belgische deel van de Sint-Pietersberg is nog een populatie aanwezig en in 2004 zijn er twee vlinders op de (Nederlandse) Sint-Pietersberg gezien en werd daar later in dat jaar - nogal spectaculair - een rupsennest gevonden. Ook in 2005 vlogen hier enkele vlinders. (WALLIS DE VRIES 1998, 2001B).

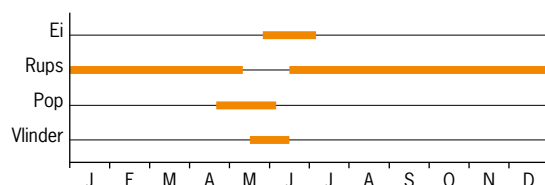
De veldparelmoervlinder is onder andere aan de bonte onderzijde te herkennen. *M. cinxia* has a highly contrasting pattern on the underside of its hindwing.

Bescherming

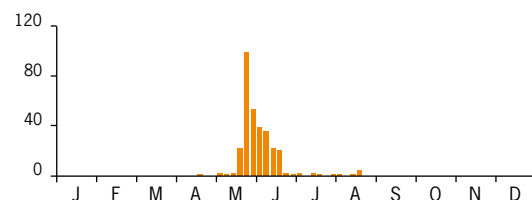
De veldparelmoervlinder staat als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van 1995 en 2006, alhoewel hij na 1995 als standvlinder is verdwenen. Deze verwarrende status wordt veroorzaakt doordat de soort zich geen tien jaar achtereen op dezelfde plaats heeft voortgeplant (en dus geen 'standvlinder' is) maar ook geen tien jaar achtereen niet is waargenomen (om in de categorie 'verdwenen' op de Rode Lijst te staan). De soort is beschermd volgens de Flora- en faunawet. Op Europese schaal is hij niet bedreigd, maar 13 van de 36 landen waar de soort voorkomt melden een achteruitgang. De veldparelmoervlinder staat op de Vlaamse, Waalse, Duitse en Britse Rode Lijst. (VAN SWAAY & WARREN 1999).

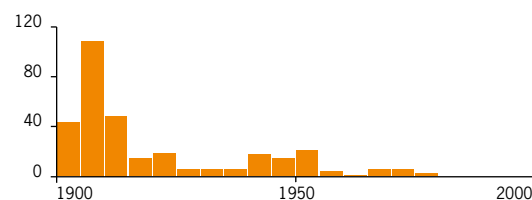
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Oorzaken van het verdwijnen van de vlinder zijn:

- de intensivering van het landgebruik, bebossing en bebouwing.
- de verzuring of vermessing op veel plaatsen. Hierdoor verdwijnt de open vegetatie met een hoge dichtheid aan smalle weegbree in rozetvorm.
- het verkeerd beheer van terreinen waarin de soort voorkwam. Een eenzijdig beheer leidt tot uniforme vegetaties en zorgt ervoor dat een open structuur met overgangen naar overstaande en bloemrijke vegetaties verdwijnt.
- gebrek aan beschutting en beslotenheid in het huidige open landschap van het Maasdal waar de laatste populatie voorkwam.
- de veelal geïsoleerde ligging van de vliegplaatsen waardoor er geen uitwisseling met andere populaties kon plaatsvinden.
- de geïsoleerde ligging van bronpopulaties nabij Zuid-Limburg in Zutendaal (Vlaanderen) en op het Belgische deel van de Sint-Pietersberg. Op de laatste plek vliegt hij in behoorlijke aantallen na er rond 1997 te zijn uitgezet. Andere delen van Nederland kan deze soort op dit moment niet bereiken.

Om weer duurzame populaties van de veldparelmoervlinder in Nederland te krijgen, is een netwerk van geschikt leefgebied nodig. Nabij de Sint-Pietersberg en in het gebied van de Grensmaas kan door verschraling, grondbewerking en een aangepast beheer nieuw leefgebied ontstaan. Een geschikt beheer bestaat uit extensieve begrazing, gefaseerd maaien of het invoeren van extensieve landbouw met braaklegging en het sparen van een schrale vegetatie op ruderaal plaatsen. Luwe plekjes kunnen daar ontstaan door struweelontwikkeling of de aanplant van struiken.

(WALLIS DE VRIES 2004C).

Toekomst

De veldparelmoervlinder is een verdwenen standvlinder. De laatste jaren zijn er nog enkele zwerfende exemplaren

Profiel van de veldparelmoervlinder

Voedsel rupsen Hoofdzakelijk smalle weegbree *Plantago lanceolata*.

Voedsel vlinders Nectar van verschillende kruiden.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen half mei en half juni.

Duur stadia Ei: 17-20, rups: 310-320, pop: 18-27, vlinder: 8-16, rijpingsduur ei: 4-5 dagen.

Overwinteringsfase Halfvolgroeide rups in rupsennesten.

Leefgebied Kruidenrijke, droge en schrale graslanden met een open, korte, 'rommelige' mozaïekstructuur.

Mobiliteit Mobiel.

Dichtheid Gemiddeld, ca. 16 individuen per ha.

Status Sinds 1995 verdwenen standvlinder.

Rode lijst Ernstig bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten voorkomen Verlies leefgebied door intensivering, bebossing, verzuring en vermessing, verkeerd beheer, verlies landschappelijke samenhang.

Verwachting toekomst Zeer zeldzame standvlinder.

Beschermingsmaatregelen Herinrichting natuurgebied rond de Sint-Pietersberg, Julianakanaal en Grensmaas door verschraling, grondbewerking en aanpassing beheer.

waargenomen en een rupsennest. Wanneer er wordt gewerkt aan een uitbreiding van geschikt leefgebied nabij de Sint-Pietersberg, het Limburgse Maasdal en het Julianakanaal zijn er zeker kansen voor herstel. Gezien de mobiliteit van de soort kunnen de twee nabijgelegen Belgische populaties als bron dienen. (WALLIS DE VRIES 2001B).

SUMMARY

Glanville Fritillary *Melitaea cinxia*

Melitaea cinxia used to be a resident, but disappeared in 1995. It was quite a common species in the dunes and along the rivers, where it occurred on dry grasslands with a mosaic structure and an abundance of flowers. It flew in one generation from mid-May until mid-June and hibernated gregariously as a half-grown caterpillar. Two populations in a neighbouring area in Belgium may offer a chance of recovery; in 2004, two individuals and a nest of caterpillars were found near Maastricht in the province of Limburg, and in 2005, several individuals were seen there again. The species needs a dynamic network of habitats with suitable patches appearing while others become overgrown. In addition, some form of shelter is required, as well as rough, flower-rich vegetation as nectar source. Colonisation may take place if the Limburg biotope is managed appropriately, in order to provide areas with an abundance of its larval foodplant *Plantago lanceolata* alternating with taller, denser vegetation that should be left undisturbed during the winter.